

**Катажина Войтовіч
Маріуш Квятковський**

Європейське Право

Перемишль - Львів 2003

Автор: Катажина Войтовіч, Маріуш Квятковський

Переклад: Ігор Андрейко, Андрій Максимук

© **Всі права захищені. Парламент Молоді, Перемишль 2003**

Дана публікація видана завдяки реалізації проекту під назвою "Програма Розвитку Українських Про-європейських Організацій"

Проект реалізовано завдяки фінансовій підтримці Фондації Освіта для Демократії (Програма „Зміни в регіоні” - RITA ("Region in Transition") Польсько-американської Фондації Свободи), а також Фондації імені Стефана Баторія (Програма Схід-Схід).

Копіювання та розмноження дозволено виключно в некомерційних цілях і з поданням джерела. Публікації доступні безкоштовно на інтернет-сторінці: <http://www.europe.org.ua>.

Parlament Młodzieży
ul. Konarskiego 5, 37-700 Przemyśl
тел.: (+48 16) 678-58-18
ел.пошта: parlament@free.ngo.pl
<http://www.parlament.w.pl>

ЛОМО ЄВРОКЛУБ
вул. Скрипника 4/87, м. Львів
ел.пошта: euroclub@medium.lviv.ua,
euroclub_ukraine@yahoo.com,
euroclub@europe.org.ua

Зміст

1.	Характер права Європейського Союзу	4
2.	Визначення європейського права	6
3.	Принципи та характерні особливості європейського права	7
	3.1. Незалежність європейського права	7
	3.2. Примат над національним правом.....	7
	3.3. Безпосередність застосування.....	7
	3.4. Принцип рівності (заборона дискримінації)	8
	3.5. Принцип солідарності.....	9
	3.6. Принцип Субсидіарності	9
4.	Джерела європейського права.....	10
	4.1. Первинне право	10
	4.2. Вторинне право	11
	4.2.1. Регламент	12
	4.2.2. Директива.....	13
	4.2.3. Рішення	13
	4.2.4. Рекомендації та думки.....	14
	4.3. Міжнародні договори з третіми державами та міжнародними організаціями	15
	4.4. Загальні принципи права	15
	4.5. Діяльність Європейського Суду	16
	Література	17

1. Характер права Європейського Союзу

Загалом переважає погляд, відповідно до якого Європейський Союз не має правового статусу. Це мало б означати, що Європейський Союз не може набувати прав і обов'язків, не може проводити правову діяльність, а отже й бути суб'єктом права. Є достатньо прикладів такого стану речей. Варто лишень згадати найважливіші з них, наприклад: Європейський Союз не може виступати в ролі законодавчого органу, не може самостійно укладати міжнародні договори, не може бути стороною міжнародного договору, стороною в суді, і навіть не може когось працевлаштувати і т.п.

Зате ЄС опосередковано використовує правову самостійність Співтовариств, на основі якої він є побудований (ст. 1 [А] Договору про ЄС). Установчі договори (ст. 281 [210] Римського договору, ст. 6 п. 2 Договору про створення Європейського співтовариства вугілля та сталі {ЄСВС}, ст. 184 Договору про створення Європейського співтовариства з атомної енергії {Євратом}) визнають за Спільнотами правову самостійність. Власне, саме Спільноти є суб'єктами міжнародного публічного права, хоча їх правові можливості є обмежені в цих же договорах. Саме Спільноти, створені на необмежений час, мають власні інституції, репрезентують себе на міжнародній арені, маючи власний правовий порядок, задля чого країни-члени обмежили свої суверенні права¹. Наднаціональний характер відрізняє Спільноти від решти міжнародних організацій. Це означає, що Спільноти є незалежні від країн і у своїй діяльності беруть до уваги свій власний, загальний інтерес. Чинниками, що надають Спільнотам наднаціонального характеру, є наступні: автономія права Спільнот, безпосередній вплив законодавства Спільнот на держави-члени, без втручання їх законодавчих органів (це буде обговорено дещо пізніше).

Договір про Європейський Союз сформував потрійну структуру ЄС, яка складається з трьох стовпів: перший стовп – це Європейські Спільноти, другий складається зі Спільної зовнішньої політики та політики безпеки (СЗПБ), а третій – це Співробітництво у сфері юстиції і внутрішніх справ.

¹ Справа 6/64 *Costa* проти *ENEL* (1964 р.)

Перший стовп – це, як згадувалося, Європейські Спільноти: Європейська спільнота² з новим компонентом, якими є Європейський Економічний Союз (ЄЕС), а також ЄСВС і Євратом. Останні дві відіграють меншу роль в економічному житті ЄС.

Згідно зі статтею 5 [3b] Римського договору, Європейські Спільноти діють у рамках, окреслених цим договором, та відповідно до цілей, визначених у ньому. Питання, які не належать виключно до компетенції Спільнот, реалізуються ними лише в разі, якщо цілі не можуть бути досягнуті країнами-членами. Це і називається принципом субсидіарності, згідно з яким Європейські Спільноти не можуть займатися питаннями, реалізувати які можуть країни-члени. Діяльність Спільнот не може бути спрямована на щось інше, окрім того, що потрібно для досягнення цілей Договору. Це є так званий принцип пропорціональності. Таким чином, завдяки наднаціональним механізмам через інституції Спільнот можуть бути прийняті правові акти, що стосуються визначених у Договорі галузей. Лише до таких правових актів застосовується принцип примату над національним правом, тобто безпосередньої дії цих документів у країнах-членах.

Другим стовпом ЄС є Спільна зовнішня політика і політика безпеки. Ст. 11 [J.1] Договору про ЄС визначає цілі СЗППБ, серед них: охорона спільних вартостей, незалежності та інтегральності ЄС, зміцнення безпеки ЄС та його країн-членів, збереження миру та зміцнення міжнародної безпеки, розвиток та утримання демократії та легітимних урядів, а також охорона прав людини та основних свобод. Ст. 12 [J.2] Договору про ЄС перераховує інструменти, завдяки яким досягатимуться цілі: принципи та загальні напрямки СЗППБ, спільні стратегії, позиції, діяльність.

В рамках СЗППБ обговорюються питання, що стосуються міжнародної співпраці. Тут вимагається одностайність, тобто відмова підтримати правовий документ будь-якою країною-членом веде за собою неможливість ухвалення цього документу. Винятком тут є спільні стратегії, для прийняття яких достатньо згоди кваліфікованої більшості. Це стосується питань щодо спільних дій та позицій, а також рішень, якщо вони не стосуються військових справ та оборони. Варто зауважити, що суперечки щодо другого стовпа не можуть розглядатися Європейським Судом.

Співпраця у сфері юстиції і внутрішніх справ становить третій стовп ЄС. Діяльність у цій сфері була організована задля запобігання та боротьби з організованою

² Після утворення ЄС, ЄЕС була переіменована на Європейську Спільноту

злочинністю, тероризмом, торгівлею людьми, наркоманією, торгівлею зброєю, расизмом та ксенофобією. У цьому допомагають, співпрацюючи, європейська поліція (Європол) та судові органи країн-членів. Інструментами, що служать для реалізації цих цілей є такі: спільні позиції, рамкові рішення, рішення та конвенції. Рамкове рішення – це директива, яка зобов'язує країни-члени, але не має безпосередніх наслідків. Іншим характерним актом є рішення, яке теж не має безпосередніх наслідків і не може бути засобом гармонізації права. Усі вищезгадані інструменти, окрім конвенції, ухвалюються одногласно. Конвенції приймає Рада і, після цього, рекомендує країнам-членам, аби вони її прийняли, згідно з їх національним законодавством.

Деякі галузі у сфері юстиції та внутрішніх справ були передані Амстердамським договором під обмежену юрисдикцію Європейського суду, який, наприклад, за згоди країни-члена, може винести вирок. Крім того, Європейський суд має право контролювати рамкові рішення та рішення, запропоновані країною-членом чи Комісією. Також він розглядає суперечки між країнами-членами, суперечки між Комісією та країнами-членами в справах, що стосуються третього стовпа³.

2. Визначення європейського права

Поняття “європейське право” є важким для визначення та багатозначним. Тому часто розрізняють поняття “європейське право” *sensu largo* (у широкому значенні) та *sensu stricto* (у вузькому значенні). У широкому значенні – це міжнародний правовий порядок європейських організацій, до яких належать не лише ЄС та Європейські Спільноти, але й ОБСЄ, Рада Європи, ЕФТА, а також ЗЄС. У вузькому значенні – це право, пов'язане з діяльністю ЄС та Європейських Спільнот. Часто виділяють ще так зване європейське право Спільнот, яке стосується виключно функціонування Європейських Спільнот. Варто зауважити, що останнє поняття не викликає жодних сумнівів. Власне, саме критерієм того, чи даний документ належить до права Спільнот, чи ні, є поширення на нього юрисдикції Європейського Суду. Однак, якби звзвити це поняття виключно до елементів, які підлягають безумовній юрисдикції Європейського Суду, тобто виключно до права Спільнот, виник би парадокс, який полягав би в тому, що з європейського права треба було б виключити Договір про ЄС, який, за винятком кількох розділів, не підлягає юрисдикції Європейського Суду.

³ Європейські документи опрацьовані Анною Пшиборовською Клімчак (Anna Przyborowska Klimczak) та Евою Скридло Тефельською (Ewa Skrzydło Tefelska)

3. Принципи та характерні особливості європейського права

3.1. Незалежність європейського права

Автономність правового порядку Спільнот та однозначність його застосування у всіх країнах-членах багаторазово підкреслював Європейський Суд⁴. Країни-члени, утворивши Спільноти, обмежили свою правотворчу діяльність і в результаті дозволили утворити правовий порядок, незалежний від національної та міжнародної правових систем. Цей порядок є однаково обов'язковим до виконання усіма країнами-членами та їх громадянами, а також повинен застосовуватися внутрішніми судами.

3.2. Примат над національним правом

Принцип примату (першості) Спільнот над національним правом країн-членів регулює, як потрібно поводитися, якщо виникає конфлікт між нормою національного права та правом Спільнот. За таких умов право Спільнот має першість перед національною нормою. Слід підкреслити, що тут йдеться виключно про першість у застосуванні. Якщо в національному праві наявне положення, яке суперечить праву Спільнот, це не означає, що воно є автоматично недійсним, а лише забороняється його застосування.

Першість права Спільнот є наслідком зобов'язального характеру нормативних актів вторинного права (ст. 249 [189] Римського Договору⁵) і знаходить підтвердження в практиці Європейського Суду⁶.

3.3. Безпосередність застосування

Безпосередність застосування права означає, що нормативні правові акти Спільнот є нормою прямої дії в країнах-членах без необхідності їх ратифікації чи інкорпорації з національним правом. Інакше кажучи, право Спільнот безпосереднім чином визнає право та накладає обов'язки на інституції спільнот, країни-члени та їх громадян.

⁴ Наприклад, справа 6/64 *Costa* проти *ENEL* (1964 р.), справа 14/68 *Walt Wilhelm* та інші проти *Bundeskartellamat* (1969 г.), справа 44/79 *Hauer* проти *Rheinland Pfalz* (1979 р.).

⁵ В цій праці взято нумерацію статей із урахуванням змін, внесених Амстердамським Договором. Стара нумерація подається в квадратних дужках.

⁶ Наприклад, справа 6/64 *Costa* проти *ENEL* (1964 р.), справа 14/68 *Walt Wilhelm* та інші проти *Bundeskartellamat* (1969 р.), справа 106/77 *Simmmenthal* (1978 р.), справа 826/79 *Mireco* (1980 р.), справа 213/89 *Factortame*, справа C-13/91 і C-113/91 *Debus* (1992 р.), справа C-393/92 *Gemeente Almelo* (1994 р.).

Цей принцип був визнаний Європейським Судом, незважаючи на початковий опір деяких країн-членів.⁷

3.4. Принцип рівності (заборона дискримінації)

Принцип рівності означає, що жоден громадянин ЄС не може бути дискримінований з огляду на його громадянство, стать, расу, етнічне походження, релігію, переконання, фізичні чи психічні недоліки, а також вік чи сексуальну орієнтацію.

Цей принцип виникає з положень договорів, правових актів та вироків Європейського Суду, наприклад у справі Яна Вільяма Кована (Ian William Cowan)⁸, czy Габріель Дефрен (Gabrielle Defrenne)⁹.

Ян Вільям Кован був громадянином Великобританії, на котрого, під час перебування у Франції, напали, побили та пограбували в паризькому метро. Зловмисників не було спіймано. У такому випадку, французьке право передбачає можливість відшкодування за рахунок держави, але для цього потрібне було французьке громадянство або згода на перебування там. Кован подав скаргу про відшкодування на підставі ст. 12 [6 чи 7] Римського Договору¹⁰, яка забороняє дискримінацію з огляду на національність. Французький суд, маючи сумніви щодо того, чи згаданий припис із французького права суперечить праву Спільнот, звернувся до Європейського Суду за тлумаченням. У вирокі Європейський Суд постановив, що відносно осіб, для котрих право на подорож до країни-члена є гарантованим правом Спільнот, країна не може встановлювати залежність надання компенсації за заподіяну шкоду, що була завдана в цій країні, від умови наявності громадянства цієї країни чи згоди на перебування там.

Справа Габріель Дефрен стосувалася однакового ставлення до працівників з огляду на стать (ст. 141 [119] Римського Договору¹¹). Пані Дефрен була стюардесою

⁷ Наприклад, справа 6/64 Коста (Costa) проти ENEL (1964 р.), справа 106/77 Simmenthal (1978 р.), справа C-213/89 Factortame (1990 р.), справа C-13/91 та C-113/91 Debus (1992 р.).

⁸ Справа 186/87 Ian William Cowan проти Skarb Publiczny (Держбюджет) (1989 р.).

⁹ Справа 43/75 Gabrielle Defrenne проти Sabena (1976 г.).

¹⁰ У рамках цього Договору і без впливу на застосування будь-яких постанов, що містяться в ньому, кожна форма дискримінації щодо національності є заборонена.

¹¹ Члени Спільноти гарантують протягом першого етапу і в майбутньому застосовувати принцип однакової винагороди для чоловіків та жінок за однакову працю. За винагороду у цій статті слід розуміти найнеобхідніші чи мінімальні користі, які свідчать безпосередньо чи опосередковано, готівкою чи в натуральному вигляді, які надає працедавець працівникові за його працю. Однаковість винагороди, без дискримінації з огляду на стать, означає: а)

бельгійських авіаліній Сабена і, згідно з національним законодавством пішла на пенсію у віці 40 років. Однак, вона вирішила, що це бельгійське положення дискримінує її, позбавляючи її, зокрема, від заробітків. Тому вона подала до бельгійського суду праці, опираючись на ст. 119 Римського Договору, яка забороняє дискримінацію з огляду на стать. Бельгійський суд, маючи сумніви, звернувся з цим питанням до Європейського Суду. Європейський Суд постановив, що сформульований в ст. 119 принцип, що чоловіки і жінки повинні отримувати однакову винагороду, є одним із головних принципів права Спільнот і на нього можна посилатися перед національними судами. Суди зобов'язані охороняти права, що виникають із цього принципу.

3.5. Принцип солідарності

Найкраще цей принцип сформульовано в статті 10 [5] Римського Договору: *„Країни-члени вживатимуть усіх заходів загального чи приватного характеру, щоб забезпечити виконання зобов'язань, що випливають з цього Договору чи з дій, виконаних інституціями Спільноти. Ці країни будуть сприяти виконанню завдань Спільноти. Вони повинні утриматися від будь-яких дій, які могли б поставити під загрозу досягнення цілей цього Договору”*.

Принцип солідарності з одного боку означає, що країни-члени не можуть не виконувати права Спільнот, думаючи про свої національні інтереси, а з іншого - мусять робити все можливе, щоб постанови права Спільнот реалізувати якнайкраще.

3.6. Принцип Субсидіарності

Принцип субсидіарності окреслює поділ повноважень між країнами-членами та Спільнотою, що є сформульовано в ст. 5 [3b], доданій до Римського Договору Маастрихтським Договором: *Спільнота діє в рамках своїх повноважень, визначених цим договором, та поставленими тут перед нею цілями. У сферах, які не підпадають під її виключну компетенцію, Спільнота діє відповідно з принципом субсидіарності. Тоді, коли цілі пропонованої дії не можуть бути досягнуті в достатній мірі країнами-членами, то беручи до уваги масштаби та результати пропонованої дії, можуть бути більш успішно досягнуті Спільнотою. Будь-які дії Спільноти не можуть провадитися далі того, що є необхідним для досягнення цілей цього Договору.*

що винагорода за таку саму працю буде встановлена на однаковому рівні; b) що винагорода за працю, вирахована на основі часу праці, буде однаковою для тієї самої посади.

Простіше кажучи, принцип субсидіарності означає, що справи, до яких Спільнота не має виключної компетенції, не можуть реалізовуватися, поки країна-член може самостійно досягти дану ціль, принаймні так само добре, як би це могла зробити Спільнота.

4. Джерела європейського права

Найчастіше класифікують європейське право, поділяючи його на первинне (договірне, статутне) та вторинне (похідне). Коротко кажучи, первинне право – це частина європейського права, яка була вироблена безпосередньо країнами-членами. Вторинне право – це ті правові акти, які були вироблені інституціями Європейського Союзу на основі первинного права. Первинне право має пріоритет над вторинним, тобто вторинне право має відповідати первинному. До джерел європейського права належать також загальні принципи права, договори з третіми країнами (тими, що не є членами ЄС), вироки Європейського Суду.

4.1. Первинне право

До найважливіших актів первинного права належать:

Установчі договори Європейських Спільнот разом із протоколами та додатками:

- a) Договір про створення Європейського Співтовариства Вугілля та Сталі (підписаний 18 квітня 1951 р., набрав чинності 23 липня 1952 р.)
- b) Договір про створення Європейського Співтовариства з Атомної Енергії (підписаний 25 березня 1957 р., набрав чинності 1 січня 1958 р.)
- c) Договір про створення Європейського Економічного Співтовариства (підписаний 25 березня 1957 р., набрав чинності 1 січня 1958 р.)

Договори, які змінюють та підтверджують установчі договори:

- d) Конвенція про деякі спільні органи для ЄЕС та Євратому (підписана разом із договорами 25 березня 1957 р., набрала чинності 1 січня 1958 р.)
- e) Договір про об'єднання виконавчих органів трьох структур ЄЕС, Євратому та ЄСВС (підписаний 8 квітня 1965 р., набрала чинності 1 липня 1967 р.)
- f) Перший (Люксембурзький) Бюджетний Договір (1970 р.)
- g) Другий Бюджетний Договір (1975 р.)

- h) Угоди про прийняття нових членів: Данії, Ірландії, Великобританії (від 1 січня 1972 р.), Греції (від 1 січня 1981 р.), Іспанії, Португалії (від 1 січня 1985р.), Австрії, Фінляндії, Швеції (від 1 січня 1995 р.)
- i) Єдиний Європейський Акт (підписаний 7 лютого 1986 р., набрав чинності 1 липня 1987 р.)
- j) Договір про Європейський Союз (Маастрихтський) (підписаний 7 лютого 1992 р., набрав чинності 1 листопада 1993 р.)
- k) Амстердамський Договір (підписаний 2 жовтня 1997 р., набрав чинності 1 травня 1999 р.)
- l) Ніццький Договір (парафований 11 грудня 2000 р. і підписаний 26 лютого 2001 р.)

Усі ці договори залишили за собою багато нез'ясованих і невідрегульованих питань. Справи такого типу можуть бути вирішені через підписання країнами-членами відповідних конвенцій чи меморандумів. Деколи сам Договір передбачає таку можливість, наприклад у ст. 293 [220] Договору про ЄС. Такі документи також є джерелами європейського права.

До первинного права також належать постанови Ради, якщо під час їх ухвалення її члени діють як представники країн-членів. Прикладами такого типу правових актів можуть бути рішення, які змінили кількість суддів та генеральних речників Європейського Суду, кількість членів Комісії, а також ухвала про створення Суду Першої Інстанції.

4.2. Вторинне право

Вторинне право (похідне) твориться інституціями Спільноти, ціллю його є реалізація постанов, які впливають з актів первинного права.. Згідно зі ст. 249 [189] Договору про ЄС¹² *„Для виконання своїх задач, Європейський Парламент, діючи разом із Радою, Рада та Комісія приймають регламенти, директиви та рішення і дають рекомендації та думки. Регламент має загальне застосування. Він є обов'язковим у всіх його частинах і підлягає прямій реалізації у всіх країнах-членах. Директива є*

¹² Договір про створення Євроатому в ст. 161 передбачає п'ять аналогічних категорій вторинного права. Зате Договір про створення ЄСВС в ст. 14 – лише три: рішення (загальні та одноосібні), рекомендації та думки. Загальне рішення ЄСВС відповідає регламенту ЄЕС чи Євроатому, рекомендація – директиві, а одноосібне рішення – рішенню.

обов'язковою для кожної країни-члена, якої вона стосується, щодо очікуваного результату, але зберігає за національною владою право вибору форм та методів дій. Рішення є обов'язковим у всіх своїх частинах для того, кому воно адресоване. Рекомендації та думки не є обов'язковими.”

4.2.1. Регламент

Регламент є основою вторинного права. Він включає в себе загальну та абстрактну норми і не є адресованим до конкретного адресата, а також зобов'язує до цілісного виконання як країнами-членами та органами Спільнот, так і юридичними та фізичними особами. Регламент несе безпосередній правовий наслідок для тих, до кого воно адресоване. Це означає, що немає необхідності, щоб країни-члени проходили процес включення регламенту в національні законодавства (наприклад, через ратифікацію, чи трансформацію до національних законів). Безпосередність зобов'язального характеру регламентів слід відрізнити від безпосередності їх застосування, оскільки на практиці частина регламентів вимагає конкретизації через акти національного права. Згідно із загальним принципом, положення регламенту як правового акту зобов'язального характеру мають першість у разі наявності в національному законодавстві норм, які не узгоджуються з регламентом.

Кожен регламент повинен бути обґрунтованим та мати правову підставу. Брак будь-якого з цих елементів, а також відсутність консультацій щодо змісту регламенту (наприклад з Європейським Парламентом, Економічно-Соціальним Комітетом), якщо це необхідно, може стати причиною відміни акту Європейським Судом.

Регламенти публікуються в Урядовому Виданні Європейських Спільнот (*Journal Officiel des Communautés Européennes*) і набувають чинності у визначений регламентом термін, або на двадцятий день після опублікування. Публікація в аналогічних національних виданнях не є обов'язковою.

Виокремлюють з-поміж регламентів так звані виконавчі регламенти. Вони приймаються Європейською Комісією з метою конкретизації та реалізації регламентів, прийнятих Радою ЄС. Звісно, що виконавчий регламент, прийнятий Комісією, повинен відповідати регламенту, якого він стосується.

4.2.2. Директива

Директиви застосовуються для уніфікації законодавства країн-членів, тобто їх адресатом можуть бути країни, а не юридичні чи фізичні особи. На відміну від регламенту, директиви залишають за собою свободу вибору методів та засобів, завдяки яким країна має намір досягти ціль, визначену в директиві. Це означає, що директиви зобов'язують країну до результату, а не до методів його реалізації. Директиви не зобов'язують безпосередньо, а, отже, мусять бути враховані в національному праві шляхом унесення відповідних постанов до національного законодавства. Країни-члени мають близько двох років для пристосування свого внутрішньодержавного права до вимог директив. Виникає питання щодо зобов'язального характеру директив у випадку, якщо країна у визначений термін не пристосує своє національне право до виконавчих актів чи не реалізує директиву повністю. Згідно з вироками Європейського Суду, наприклад *Van Duyn* проти *Home Office*¹³, а також *Marschall* проти *Southampton & South-West Hampshire Area Health Authority*¹⁴. З цих справ виникає, що особи можуть посылатися в національних судах на корисні для них в даній справі директиви, оскільки директиви підлягають безпосередньому застосуванню. Однак, з іншого боку, країна не може вимагати від осіб виконання цих директив, якщо вчасно їх не “узаконила”. Також, згідно зі ст. 226-228 [169-171] Договору про ЄС, Комісія чи будь-яка країна-член може подати на таку країну позов до Європейського Суду в справі про порушення Договору.

Директиви, схвалені Радою і Європейським Парламентом спільно, а також ті, адресатами яких є всі країни-члени, публікуються в Урядовому Виданні Європейських Спільнот і набирають чинності або на двадцятий день після схвалення, або у визначений у ній термін. Решта директив (виданих Радою чи Комісією) набирають чинності після повідомлення країни.

4.2.3. Рішення

Рішення, подібно як регламент та директива, є актом вторинного права зобов'язального характеру і має бути небезпідставним. На відміну від регламенту,

¹³ Справа 4/74 (4 грудня 1974 р.) *Van Duyn* проти *Home Office*. „Категоричне виключення можливості відповідним особам посылатися на встановлені цією директивою зобов'язання суперечило би визнану ст. 189 зобов'язальну силу директиви. Особливо у випадках, коли інституції Спільнот зобов'язують до конкретних дій через директиву. Було би менше корисні, якщо б особи не могли посылатися в суді на директиву, а національні суди не могли розглядати її як складову частину права Спільнот.”

¹⁴ Справа 152/84 (1986 р.) *Marschall* проти *Southampton & South-West Hampshire Area Health Authority*. Якщо положення є достатньо детальні та незаперечні, особа може посылатися на них проти країни, якщо ця країна не врахувала вчасно конкретну директиву в національному законодавстві, або якщо директива виконана неправильно”.

рішення має конкретного адресата, а від директиви відрізняється тим, що зобов'язує повністю. Суб'єктом рішення може бути фізична та юридична особа, орган Спільноти, а також країна-член. Рішення, які доручають країнам-членам видання відповідних постанов, набирають чинності лише після видання державою відповідних актів.

Рішення можуть стосуватися фінансових зобов'язань. У разі, якщо таке рішення стосується фізичної чи юридичної особи, виконання відбувається згідно з національними процедурами, які діють у даній країні-члені.

Рішення видаються Радою, Радою та Парламентом, Комісією і Європейським Центральним Банком. Рішення, ухвалені Радою і Парламентом спільно, публікуються в Урядовому Виданні Європейських Спільнот і набирають чинності так само, як регламент чи директива. Решта рішень набирають чинності після повідомлення сторін.

Таблиця 1: Найважливіші характеристики актів вторинного права.

	регламент	директива	рішення	рекомендація і думка
Зобов'язує	ТАК, повністю	ТАК, але лише щодо результатів	ТАК, повністю	НІ
Адресат	Країна-член, орган Спільноти, юридична та фізична особа	Усі або окремі країни-члени	Країна-член, орган Спільноти, юридична та фізична особа	Країна-член, орган Спільноти, юридична та фізична особа
Вимога правової підстави	ТАК	ТАК	ТАК	НІ
Вимога наявності причини	ТАК	ТАК	ТАК	НІ
Підлягає юрисдикції Європейського Суду	ТАК	ТАК	ТАК	НІ
Безпосередній наслідок	ТАК	НІ	ТАК	НІ

4.2.4. Рекомендації та думки

Рекомендації та думки не мають зобов'язального характеру. Вони не вимагають причини та правової підстави, а також не підлягають юрисдикції Європейського Суду. Однак відсутність зобов'язального характеру не означає, що рекомендації та думки не слід брати до уваги. Вони мають певну політичну силу, а їх невиконання має бути продиктоване важливими аргументами.

Рекомендації та думки можуть ухвалюватися найважливішими органами ЄС, а їх адресатами можуть бути як країни чи органи Спільнот, так і фізичні та юридичні особи.

Рекомендація відрізняється від думки насамперед тим, що не лише формулює певну оцінку ситуації, але й пропонує конкретні дії для виходу з неї.

4.3. Міжнародні договори з третіми державами та міжнародними організаціями

Європейські Спільноти, на відміну від Європейського Союзу, є суб'єктами міжнародного права і можуть підписувати міжнародні договори з третіми країнами, які не є членами ЄС, а також з міжнародними організаціями. У деяких сферах Спільноти мають чітко визначені повноваження для підписання міжнародних договорів (ст. 133 [113] і 310 [238] Договору про ЄС). Однак, відсутність детального опису в Договорі не є перешкодою для підписання Спільнотами міжнародних договорів. Це підтвердив Європейський Суд, стверджуючи у справі *ERTA*, що в ст. 281 [210] Договору про ЄС йдеться про те, що Спільнота є суб'єктом права і цього достатньо для підписання нею міжнародних договорів.

Міжнародні договори, укладені Спільнотою, мають зобов'язальний характер як для органів Спільноти, так і для країн-членів. Якщо такий договір містить норми, що спричиняють безпосередні наслідки для громадян, то його слід зараховувати до джерел європейського права, що підтвердив Європейський Суд у справі *Haegeman* проти Бельгії (181/73) від 1974 року.

Найважливішими категоріями міжнародних договорів, укладених Спільнотою, є:

- a) Комерційні договори (наприклад, Угода про створення Світової Організації Торгівлі),
- b) Договори про асоційоване членство (наприклад з країнами, які хочуть вступити до ЄС або утворити з нею митний союз, Договір про Європейську Економічну Зону),
- c) Договори про співпрацю (наприклад, з Марокко, Алжиром і Тунісом; або з Єгиптом, Йорданією, Ліваном, Сирією та Ізраїлем).

4.4. Загальні принципи права

В правовій системі ЄС, як і в інших демократичних правових системах, існують загальноприйняті правові норми, наприклад верховенство права, презумпція

невинуватості, а також принципи, коріння яких сягають ще римського права, а точніше *non bis in diem* (не можна карати двічі за те саме), *audiatur et altera pars* (вислухай іншу сторону), *nullum crimen, nulla poena sine lege* (нема злочину та вини без доведення), *pacta sunt servanda* (договори повинні виконуватися). Ці принципи в європейському праві переважають над вторинним правом, але є нижчими за статусом від первинного.

4.5. Діяльність Європейського Суду

Досить часто трапляється, що положення як первинного, так і вторинного європейського права викликають сумніви та інтерпретації. Зустрічаються також розбіжності між правом Спільноти і національним правом країн-членів. В інституційній системі спільнот саме Європейський Суд розглядає такі справи і видає висновки щодо них. За свою багаторічну діяльність Європейський Суд розглянув багато справ, які є дуже важливим джерелом європейського права.

Література

S. M. Amin i J. Justyński, Instytucje i porządek prawny Unii Europejskiej na tle tekstów prawnych oraz orzecznictwa Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości, TNOiK, Toruń 1999.

K. Popowicz, Podstawy instytucjonalno-prawne Unii Europejskiej, KIE, Warszawa 1998.

J. Galster, Z. Witkowski, Kompendium Wiedzy o Unii Europejskiej, TNOiK, Toruń 1999.

C. Mik, Europejskie Prawo Wspólnotowe, Zagadnienia teorii i praktyki. Tom I, Wydawnictwo C. H. BECK, Warszawa 2000.

S. Biernat, Studia z prawa Unii Europejskiej, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2000.

L. Ciamaga, E. Latoszek, K. Michałowska-Gorywoda, L. Oręziak, E. Teichmann, Unia Europejska, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997.

F. Emmert, M. Morawiecki, Prawo Europejskie, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa-Wrocław 1999.

M. Ahlt, Podręczniki Prawnicze. Prawo europejskie. 2 wydanie, Wydawnictwo C. H. BECK, Warszawa 1998.

K. Borchardt, Dokumentacja Europejska, ABC prawa wspólnotowego, Przedstawicielstwo Komisji Europejskiej w Polsce i Wydawnictwo „Wokół Nas”, Wspólnoty Europejskie 1999.

A. Przyborowska-Klimczak, E. Szkrzydło-Tefelska, Dokumenty Europejskie Tom III, Wydawnictwo „Morpól”, Lublin 1999.

A. Evans, Prawo Integracji Europejskiej, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 1996.

A. Evans, P. Falk, Prawo integracji europejskiej, część II, wybór źródeł, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 1996.